

16. december 2010

Trh práce v krízovom roku 2009

Prípravili: Peter Harvan a Gabriel Machlica

Zamestnanosť klesla po zohľadnení HDP v súlade s EÚ ...

...kým odpracované hodiny klesli nad rámec.

Miera nezamestnanosti jedna z najvyšších v EÚ.

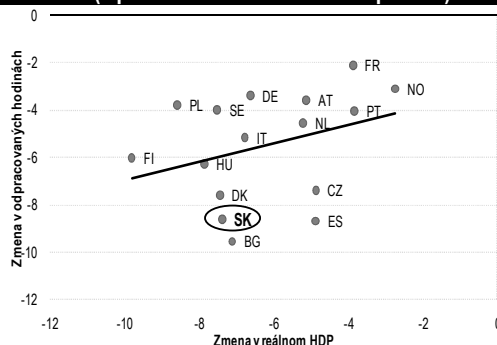
Trh práce je kľúčový z pohľadu ekonomického a sociálneho vývoja, pretože zamestnanosť a produktivita práce sú hlavnými faktormi ekonomického rastu a vývoj miezd spolu s nezamestnanosťou priamo vplyvajú na životnú úroveň obyvateľstva. Inštitút finančnej politiky preto pripravil správu o vývoji na trhu práce za rok 2009 (sekcia analýzy), ktorú plánuje každoročne aktualizovať. Okrem makroekonomických indikátorov sa štúdia venuje aj legislatívnym zmenám súvisiacim s trhom práce. Nosnou témou tohtoročnej správy je vplyv krízy na trh práce so špeciálnou kapitolou o samozamestnávaní.

Pokles pracovných miest počas krízy bol v SR po zohľadnení prepadu HDP v súlade s vývojom v krajinách EÚ. Zamestnanosť v porovnaní s predkrízovým obdobím klesla o vyše 115 tisíc osôb (od 3Q 2008 – po 2Q 2010, po očistení o sezónne vplyvy). Strata pracovných miest bola na prvý pohľad síce vyššia ako priemer EÚ, čo však bolo spôsobené najmä samotným prepadom produkcie, ktorý bol na Slovensku výraznejší. **Vzhľadom k poklesu HDP tak zamestnanosť klesla na úrovni priemeru krajín EÚ. Neskorší pokles HDP znamenal, že zamestnanosť u nás tiež začala klesať neskôr ako priemer EÚ.**

Vplyv krízy sa však oveľa výraznejšie prejavil na poklese celkového pracovného inputu, ktorým sú odpracované hodiny. Tie klesli oveľa výraznejšie v porovnaní s ostatnými krajinami EÚ i po zohľadnení poklesu ekonomickej aktivity (viď graf pravo nižšie). **Za celý rok odpracované hodiny na zamestnanca poklesli o 4,3%, čo bolo výrazne nad priemerom EÚ.** Firmy tak mohli prispôsobiť pracovný čas zamestnancov a do menšej miery boli nútené okamžite prepúšťať. Flexibilita slovenským firmám umožnila ľahšie sa prispôsobiť krízovým podmienkam pri zachovaní rastu produktivity práce. Pokým produktivita na zamestnanca sa v dôsledku výrazného poklesu HDP znížila v roku 2009 o 2,4%, **produktivita na odpracovanú hodinu sa pri výraznej redukcii odpracovaných hodín firmami zvýšila o 2%** (viď graf vyššie napravo).

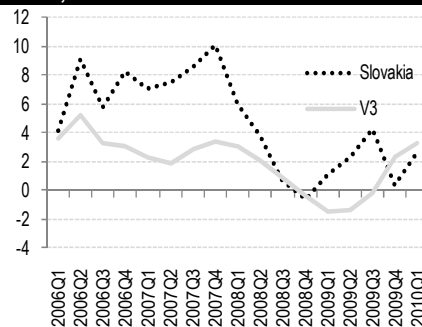
Pokles zamestnanosti sa premietol do výrazného nárastu nezamestnanosti, ktorá patrí medzi najvyššie v EÚ. **Miera nezamestnanosti** tak výrazne stúpla a v súčasnosti dosahuje úroveň 14,4% (2Q 2010) a je **piata najvyššia v rámci EÚ.** Najvyššiu nezamestnanosť dosahuje Španielsko 20,1%, kým priemer EÚ je 9,5%. Znovu začala rásť dlhodobá nezamestnanosť, ktorej miera dosiahla v druhom kvartáli 2010 úroveň 9,1%, kým priemer krajín EÚ je na úrovni 3,8%.

Zmeny v reálnom HDP vs. zmeny v odpracovaných hodinách (z predkrízového obdobia až po dno)

Zdroj: Eurostat

Vývoj medziročného rastu produktivity na hodinu, %

Zdroj: Eurostat

Dochádzalo aj k odchodom z trhu práce.

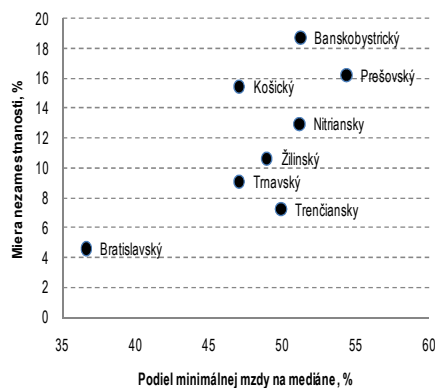
Slovensko patrilo ku krajinám, kde dochádzalo k odchodu z trhu práce. **Participácia v roku 2009 poklesla v dôsledku krízy o vyše 30 tisíc ľudí.** Jedným z faktorov tohto nárastu bol neprimeraný rast

Minimálna mzda dosahuje v regiónoch s najväčšou nezamestnanosťou najvyššie podiely na priemerných mzdách

práceschopného obyvateľstva, ktoré sa zvýšilo o 12,5 tisíc osôb. Možným vysvetlením je, že zamestnanci predstierali práceschopnosť s cieľom predĺžovať nútení odchod zo zamestnania. **Efekt tejto tzv. špekulatívnej práceschopnosti by tak mohol v roku 2009 zvýšiť mieru vykazanej nezamestnanosti o 0,4 p.b.** z 12,1% na 12,5%. To všetko za predpokladu, že všetkých 12,5 tisíca osôb bolo „špekulatívne“ práceschopných a zároveň by boli následne všetci nezamestnaní. V krajinách EÚ bola reakcia participácie na krízu rôznorodá a došlo k poklesu, ale aj nárastu participácie.

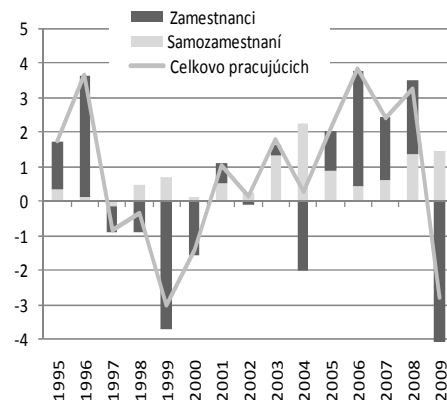
Opatrenia a zmeny v legislatíve týkajúcej sa trhu práce výrazne ovplyvňujú jeho vývoj. V krízovom roku 2009 v SR kleslo daňové zaťaženie práce merané indikátorom daňového klinu OECD. Minimálna mzda ale výrazne stúpla (o 9,9%) a jej podiel na mediánovej mzde stúpol o 3 p.b. na 47%, čo je v súlade s priemerom OECD. **Tento podiel patril však k najvyšším v regiónoch s najvyššou nezamestnanosťou**, napríklad v Prešovskom kraji dosiahol podiel minimálnej mzdy na mediáne až 54% (viď graf nižšie vľavo). Preto OECD navrhuje zváženie jej diferenciacie. Legislatíva týkajúca sa ochrany zamestnanosti meraná indexom EPL OECD zostáva menej striktná v porovnaní s priemerom krajín OECD, čo takisto naznačuje väčšiu celkovú flexibilitu slovenského trhu práce, aj keď naďalej zostáva u nás **striktnějšía regulácie najmä pri hromadnom prepúšťaní**.

Podiel minimálnej mzdy na mediáne a miera nezamestnanosti podľa regiónov v roku 2009

Zdroj: ŠÚ SR, MF SR

Príspevok k rastu celkovej zamestnanosti za roky 1995-2009, v pb

Zdroj: ŠÚ SR, MF SR

Vplyv samozamestnávania na rast počtu pracujúcich sa zvýšil

Špeciálna téma výročného výhľadu na trhu práce bola venovaná samozamestnávaniu, ktorého význam v posledných rokoch narastá. Podiel živnostníkov (samostatne zárobkovo činná osoba) na celkovom počte pracujúcich sa od roku 1998 zdvojnásobil a v roku 2009 predstavoval vyše 15% zo všetkých pracujúcich, čo je tesne nad priemerom EÚ. **Počet samozamestnaných na rozdiel od zamestnancov rástol i počas krízy**. Príspevok zvyšovania počtu samozamestnaných k rastu celkovej zamestnanosti v rokoch 2004 – 2009 bol trikrát vyšší než príspevok zamestnancov. Existuje viacero faktorov, ktoré zvyšujú atraktivitu samozamestnávania v SR.

- SZČO má v porovnaní so závislou činnosťou relatívne nižšiu daňovú a odvodovú záťaž. Samozamestnaní si môžu v rámci paušálnych výdavkov znížiť daňový základ o 40% a odvodové zaťaženie je nižšie. Navyše v súčasnosti pri založení živnosti platí ročné oslobodenie od platenia sociálnych odvodov.
- Legislatíva ochrany zamestnanosti závislej činnosti (Zákoník práce) je oveľa striktnějšía ako legislatívna regulácia vzniku a využívania pracovníka na živnosti. Zamestnávateľia sú tak motivovaní skôr najímať pracovníkov cez zmluvy so SZČO, aby si zabezpečili relatívnu flexibilitu a nižšie náklady pri výkyvoch dopytu.
- Atraktivita samozamestnávania je podporená dotáciami, ktorú osoby získajú ak si založia podnikateľskú živnosť, v ktorej budú podnikat' minimálne dva roky a boli predtým evidovaní na úrade práce ako uchádzači o zamestnanie aspoň tri mesiace. Podiel dotácií na založenie podnikania na celkových výdavkoch na aktívnych politikách trh práce bol trikrát vyšší než je priemer EÚ.

Na Slovensku je vyšší podiel živnostníkov bez zamestnancov, naznačujúci možný vznik živnosti len kvôli nižším daniam a odvodom

Rastúci počet živnostníkov bez zamestnancov naznačuje, že skôr ako podnikateľské motívy atraktivnosť finančného zvýhodnenia SZČO môže byť dôležitým faktorom za výraznejším prechodom zamestnancov na živnosti. Podiel živnostníkov bez zamestnancov tvoril v roku 2009 77% zo všetkých samozamestnaných, kým v EÚ bol ich podiel na úrovni 57%. Rastúci podiel SZČO na celkovej zamestnanosti navyše vedie k nižším daňovým a odvodovým príjmom. Z hľadiska fiškálnej politiky môže byť preto vhodné zväžiť existenciu deformácií finančne zvýhodňujúcich zakladanie SZČO pre nepodnikateľské motívy.